

Nieuwsbrief Vrienden van de Antwerpse Madonna's

Afgiftekantoor Antwerpen
Nieuwsbrief, nr. 30 [22ste jaargang (2023), 1]
v.u.: info@vkenb.be
De Ster 49, 2540 Hove

Voor Kruis en Beeld vzw
opgericht in 1924

Inhoud

Maria en haar vrijwilligers	3
Erfgoeddag 2023	4
Kalender	8
Overzicht restauraties van mei 2022 tot mei 2023	9
Overzicht geplande werken	16
O.-L.-Vrouw “Stoel der Wijsheid”	19
In gesprek met Ria Bollen over de kapel in de Beukenlaan te Wilrijk	24
Kapelletjes in Vlaanderen	26
Wist je dat ...	26
In Memoriam Baudouin Goeminne	29
Vrienden van de Antwerpse Madonna's	31

Info en colofon

Giften worden in dank aanvaard en kunnen overgeschreven worden op rekening: BE10 0000 0000 0404 van de Koning Boudewijnstichting, Brederodestraat 21, 1000 Brussel, met de gestructureerde mededeling: 017/0510/00005

Elke gift vanaf € 40,00 geeft recht op fiscale vrijstelling.

- Drie soorten ondersteuning (40 euro, 125 euro en 250 euro) verhogen onze mogelijkheden tot verfraaiing en behoud van de beelden, waarvoor dank.
- Legaten voor de werking van de vereniging zijn steeds welkom; raadpleeg uw notaris.

Website: www.verbeelding.be

E-mail: info@VkenB.be

Maria en haar vrijwilligers

Op vrijwillige basis en met een warm hart voor Maria de traditie 'Antwerpen Maria-stad' blijven verder zetten verklaart onze inzet.

Gesteund door een sterk geloof verlangden onze voorouders naar de warmte van een universele moeder die luistert, verbindt en heelt. Dit resulteerde in een rijk patrimonium aan Madonna's in onze binnenstad. In 1934 zag onze vereniging het levenslicht. Het was Kan. Striels die een groep "vooraanstaanden" wist te bezielen om zich in te zetten voor de bewaring van dit uniek erfgoed aan religieuze gevelbeelden. In 2023 blijft dit doel ongewijzigd.

Toegegeven, in de loop van die 89 jaren onderging Antwerpen verschuivingen op velerlei gebied. Vragen zoals 'Zijn de wijken met hun bewoners in bv mentaliteit nog dezelfde?' en 'Is de werklust t.o.v dit erfgoed onveranderd gebleven?' beantwoorden wij graag tijdens onze Madonna-wandelingen, die op aanvraag aangeboden worden, en die ons de financiële ondersteuning geven om de beelden te blijven onderhouden.

Maar waarom onderhouden wij deze beelden in een crisistijd zoals we die nu beleven? Het onkostenplaatje wordt zwaarder, zoals we dat op alle terreinen ondervinden! En toch ... de stad levendig houden, en vanuit het NU reeds hopen op de TOEKOMST, kan enkel door regelmatig terug te kijken op het werk van onze voorvaders. Ook zij stonden regelmatig voor grote uitdagingen. Dat onze "vriendenkring" hier haar steentje bijdraagt is een riem onder het hart. Dat wij voor onze werking nog steeds nieuw bloed verwachten is een noodzaak voor de levensadem!

Onze sectorverantwoordelijken vertegenwoordigen het werk aan de basis. Naast contacten met eigenaars en bewoners van panden houden zij een wakend oog op de materiële toestand van de aloude beelden. Met regelmaat komen we bijeen om de zorgen omtrent de beelden te delen. Het behoud van dit patrimonium is voornamelijk te danken aan het onderhoud en zonodig de restauratie die thans professioneel wordt uitgevoerd.

Graag zetten wij onze sectorverantwoordelijken in de "bloempjes"! De collega's die nu onze gelederen activeren, overwinnen dikwijls een drempelrees om contacten met 'onbekenden' - eigenaars of bewoners van panden - te leggen. Eénmaal deze drempel overschreden lopen de gesprekken meestal vlot en geven dikwijls aanleiding tot boeiende verhalen. We hebben eveneens leden wiens fysieke beperkingen het niet meer toelaten nog actief mee te werken. Hetgeen deze mensen presteerden in hun actieve jaren tart dikwijls alle verbeelding.

Ons antwoord op dit oneindig verhaal is **DANK U**. Jullie leven zeker in ons hart!

Paula Sörnsen, Voorzitter Voor Kruis en Beeld

Erfgoeddag 2023

door Alain Cols

Met het thema 'Beestig!' richtte Erfgoeddag 2023 de schijnwerpers op het dierenrijk. Voor één keer was het dus niet Madonna of de andere heiligenbeelden die de aandacht trokken, maar wel de dieren die hen vergezellen. Zo gingen we, samen met een groep geïnteresseerden, naar hen op zoek op zondag 23 april. Op vrijdag 21 en 28 april was het dan de beurt aan de kinderen van het 3de en 4de leerjaar van de school 'De Kleine Jacob' aan het Frans Halsplein. Lees er hieronder meer over.

Kon je er niet bij zijn, maar wil je de vele dieren en hun symboliek ontdekken en dat via een originele wandeling, blader dan door naar de fotozoektocht 'Beestig!' (zie middelste blauwe bladzijden). Wij wensen je alvast veel plezier.

1. Wandeling op 23 april

Van de Grote Markt tot Sint-Joris en terug valt er heel wat te ontdekken.

De **slang** en de **duif** zien we verschillende keren. Hun symboliek is ons wel bekend. Zo is de slang, listig en vals, het symbool van het kwaad dat door Jezus verjaagd wordt. De duif, die boven Maria's hoofd afgebeeld wordt, is het symbool van de Heilige Geest die over haar neerdaalt. Maar wist je dat de **leeuw** het symbool van de evangelist Markus is omdat hij over Johannes in de woestijn schrijft en dat daar in die tijd leeuwen de buurt onveilig maakten? De evangelisten met hun symbool vinden we terug in de spectaculaire gevel van de Sint-Carolus Borromeuskerk. Ook versieren ze de console van het mooie Mariabeeld op de hoek van de Jeruzalemstraat en de Lange Koepoortstraat (Figuur 1).

Fig 1: Detail van de console met de leeuw, symbool van evangelist Markus, van de Madonna op de hoek van de Lange Koepoortstraat en de Jeruzalemstraat

Fig 2: Bas-reliëf boven de deur van het Museum van den Bergh

We wandelen verder naar het Museum Mayer van de Bergh met een mooie bas-reliëf boven de deur. Hoewel het een opknabbeurt verdient, kunnen we goed zien dat het om de aanbedding der Wijzen gaat. Deze vindt plaats in een stal, meer bepaald de kerststal. Traditiegetrouw staan daar ook een **os** en een **ezel** in, dicht bij het kindje Jezus, want dicht bijeen is warm. Toch schuilt er nog een andere boodschap in. De os en de ezel verwijzen naar de profeet Jesaja die zijn volks- en geloofsgenoten bekritiseert dat ze God, hun meester, ongehoorzaam zijn: "Een rund kent zijn meester, een ezel kent zijn voederbak, maar Israël mist elk inzicht, mijn volk leeft in onwetendheid" (Jes. 1:3). Os en zelfs ezel zijn wijzer. En toch staan ze er zeer bescheiden bij, rechts in beeld (Figuur 2).

In Sint-Joris wacht ons een uniek beeld: Maria met Jezus op een **lam**. Lammeren, weerloos als ze zijn, eindigen vaak als offer, Ook Christus offert zichzelf als een Lam tot vergeving van onze zonden. Dit beeld stond lange tijd

geleden op de hoek van de Meistraat en de Kanonstraat. Tijdens de oorlog werd deze buurt serieus gebombardeerd, zelfs zodanig dat de Kanonstraat, letterlijk en figuurlijk, van de kaart werd geveegd. Het beeld kon gered worden maar verbleef decennia lang in een magazijn van de stad. Een aantal jaren geleden werd het door de Academie gerestaureerd. Ook werd een herbestemming gevonden, niet zover van zijn oorspronkelijke plaats, met name op de gevel van het huis juist naast de hoofdeurop van de Sint-Joris Kerk. Daar is het sinds 1 juni te bewonderen.

Vervolgens bezoeken we de mooie Hortus Conclusus van Sint-Joris, waar de tuinarchitect Ronald van der Hilst ons te woord staat. 'De hortus conclusus of omsloten tuin, omringd door muren, gaanderijen of een omheining in vlechtwerk, wil uitdrukking geven aan de paradijselijke schoonheid van de natuur. Net zoals in de Tuin van Eden staat de levensbron centraal. De bron voedt 4 riviertjes die heel de tuin irrigeren en hem in 4 vierkante delen verdelen. Tuinarchitectuur is, net zoals het leven, een vluchtige, fragiele kunstvorm. Zo zorgen lichtinval, weersomstandigheden, seizoenen, bladeren, uren van de dag of nacht, geluiden van insecten, enzovoort, voor een kunstwerk dat voortdurend in verandering is'. Belangrijk gegeven is nog de rondgang, waarbinnen de tuin - hortus - gelegen is, net zoals in oude kloostertuinen. Hierdoor staan de planten centraal (Figuur 3). De overvloed aan plantensoorten, kleuren en texturen in deze pastorie tuin staan symbool voor de overvloed van

het paradijselijke”, zegt Ronald nog. Het contemplatieve karakter is de essentie van een hortus conclusus. Het is een conceptuele uitingsvorm van het aards paradijs en refereert naar de puurheid daarvan. Het is daarom dat er in een hortus conclusus over het algemeen geen beelden of schilderijen te zien zijn.

Op onze terugweg ontdekken we een **varkentje**. Het heeft een lange snuit maar ons verhaaltje is nog niet uit. In de Sint-Antoniussstraat staat

Fig 3: Zicht op de Hortus Conclusus van de Sint-Joriskerk

een zeer groot beeld van de Sint-Antoniuss abt, een kluizenaar die veel bewonderaars had. Zij stichtten later de orde van de Antonieten, die zich inzetten voor de genezing van zieken, onder andere tijdens epidemieën, evenals voor zieke dieren, besmet met het Sint Antoniusvuur. Onze heilige staat afgebeeld met een symbolisch St Antoniusvuur en een varkentje links aan zijn voeten (Figuur 4). Het varkentje symboliseert de toelating die de Antonieten hadden om hun vee in de straten te laten rondlopen. Eén keer per jaar werd een deel van het vee geslacht om aan de behoeftigen vlees uit te delen. Het beeld werd in 2015 grondig gerestaureerd maar heeft ondertussen wat van zijn uitstraling verloren. Een opfrisbeurt staat gepland.

Tot slot een kleine lapsus linguae. Aan de Steenhouwersvest 31, onder de gaanderij, staat een gevelsteen die een kopie is van een

Fig 4 Boven: Het Sint-Antoniuss beeld in de Sint-Antoniussstraat, Onder:: detail van de console van het Sint-Antoniussbeeld met het varkentje

Fig 5 Boven: De gevelsteen uit Amsterdam, Onder: kopie van de Amsterdamse gevelsteen in de Steenhouwersvest

gevelsteen aan het begijnhof 19 in Amsterdam. De tekst luidt: 'UYT EGYPTEN HEBBE IK MYNEN ZOON GEROEPEN' maar bij de terugkeer uit Egypte was Jezus al een jongetje en geen baby zoals op de gevelsteen afgebeeld met zijn moeder op de ezel. We hebben dus te maken met de "Vlucht naar Egypte". (Figuur 5).

Moe en voldaan staan we een dikke twee uur later terug aan de Grote Markt.

2. Erfgoeddag voor de scholen op 21 en 28 april

Sinds verleden jaar werd de Erfgoeddag uitgebreid met een aanbod voor scholen om kinderen op een speelse manier kennis te laten maken met erfgoed. Voor Kruis en Beeld is op die kar gesprongen.

Verleden jaar was het thema "Erfgoeddag maakt school" en toen gingen we met de kinderen van de school 'De Kleine Jacob', gelegen aan het Frans Halsplein, naar de academie. Daar leerden ze met klei werken, waarna ze zelf aan de slag gingen en een Mariahoofdje boetserden.

Dit jaar was het thema "Dieren", wat natuurlijk een ideaal onderwerp is voor de kinderen van het derde en vierde leerjaar. Onderweg naar Sint-Caroluskerk vertelden we hen over de vele dieren die op de gevelbeelden te ontdekken zijn. Aangekomen in de Sint-Caroluskerk kwamen de kinderen los. Via een fotozoektocht zochten ze naar de tientallen dieren, verscholen of, in tegendeel, opmerkelijk zichtbaar in deze rijk versierde kerk. Op basis van details van de dieren gingen de kinderen op pad om de juiste locaties te herkennen. Zo vonden ze onder andere dat uit een schedel (symbool voor de vergankelijkheid van het leven) wormen kropen en dat aan de voet van de preekstoel

een enorme draak geveld wordt. De heiligen Ignatius en Xaverius reden hun mijlen te paard en dat zullen ze geweten hebben met de vele paarden op de lambrisering. Ze leefden bovendien sober, enkel van vis en brood, wat ook zichtbaar is op één van de biechtstoelen.

Kinderen brengen leven in de brouwerij met als apotheose muziek en zang door een professionele zangeres die die dag toevallig kwam oefenen voor een concert in het kader van het grote programma rond de “barokke influencers”, nog te bezoeken tot september.

KALENDER

14 augustus om 18:00u aan de O.L.V. Kathedraal: plechtige processie met het Genadebeeld van Onze-Lieve-Vrouw ten Hemel Opgenomen rond de kathedraal. Voor Kruis en Beeld heeft een team van acht dragers bijeen gebracht die het beeld mee zullen helpen dragen. Sympathisanten welkom.

15 augustus 2023 om 12:00u in de O.L.V. Kathedraal: Feest van onze vereniging met eucharistieviering, gevolgd door een gezellig samenzijn in de bistro van de kathedraal “DE PLEK”.

10 september 2023 om 10:30u en 14:30u met vertrek aan de Grote Markt: Open Monumenten Dag met als thema "Met Hart en Ziel". Dat konden we niet laten voorbijgaan en daarom bieden we die dag twee madonnawandelingen aan, die elk ongeveer 2 uur duren. De focus ligt dit jaar op culturele praktijken, gewoontes en tradities die al generaties lang verbonden zijn met monumenten. En daarmee ook op de mensen die hier een groot hart voor hebben en de ziel die een plek kan herbergen. Maria maakt deel uit van dit historisch erfgoed en we brengen graag de verhalen die dankzij Haar mensen verbinden en vrede brengen.

24 september 2023 om 14:00u: Inzegening van twee beelden die een herbestemming hebben gevonden in St Joris. Na de inzegening, receptie in de Hortus Conclusus. Samenkomst aan de ingang van de Schermersstraat, 11.

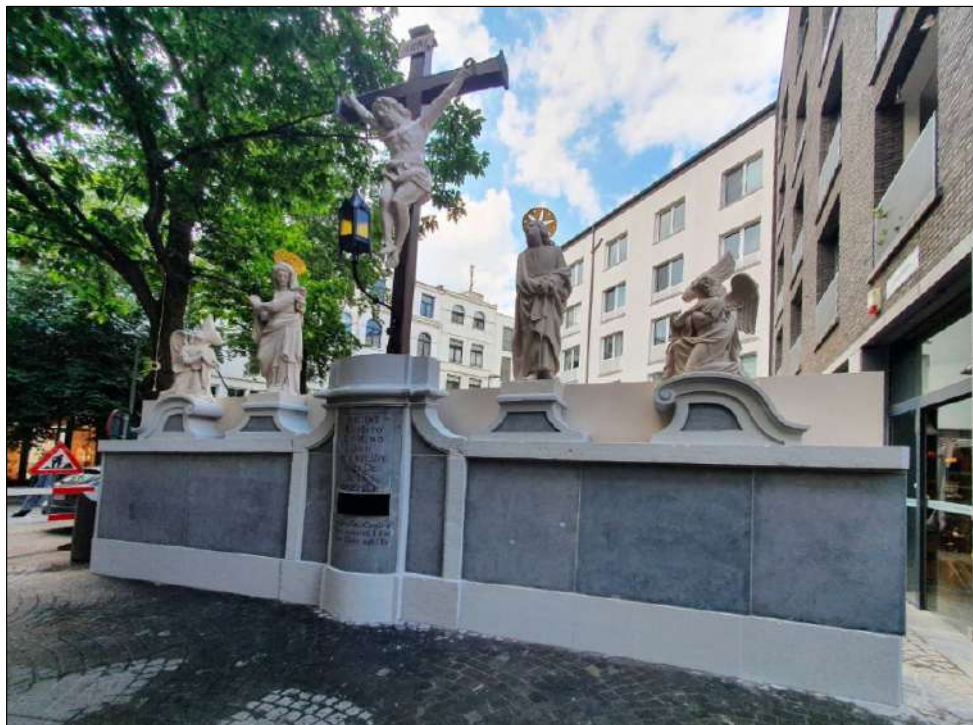

Overzicht restauraties van mei 2022 tot mei 2023

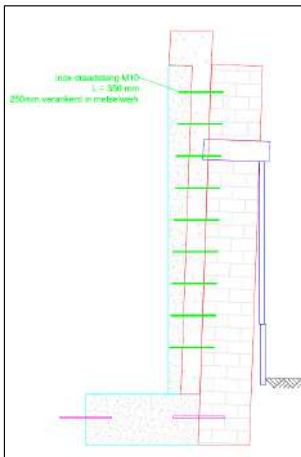
1. Calvarie Wilde Zee

De Calvarie aan de Wilde Zee werd in 2022 grondig door de stad gerestaureerd. Dat konden we nog juist melden in onze vorige nieuwsbrief. Deze Calvarie is een grote, vrijstaande beeldengroep, die op een bijzonder grote draagconstructie staat. Mochten de beelden gewoon op een bakstenen muurtje staan, dan zouden ze binnen de kortste keren omvallen. Nu staan ze ook op een (zeer oude) bakstenen muur, maar die is aan de achterkant volledig geschraagd door een wand in gewapend beton. Het grootste restauratiewerk was dan ook het volledig vernieuwen van deze draagstructuur.

Daarenboven werd de beeldengroep op een overwelfde rui gebouwd, beter bekend als de Wilde Zee. Het is de plaats waar de Lombardenvest overgaat in de Wiegstraat. Hier neemt de rui een serieuze bocht, wat zorgde voor heel wat watergekonkel toen de rui nog niet overwelfd was, vandaar de naam Wilde Zee. De Calvarie is dus verankerd in het gewelf van de rui. Op onderstaande doorsnede-tekening zien we van rechts naar links in het blauw de dekstenen, dan de bakstenen muur waar bovenaan de beelden komen, dan de wand in gewapend beton met in het groen de verankeringen om alles tot één geheel te consolideren. De wand in gewapend beton heeft nog een zware verankering in de grond.

Naast de draagconstructie werden ook de beelden gerestaureerd. Met dank aan AG Vespa, die de bouwheer is, kunnen we enkele foto's delen. De werken zijn uitgevoerd door Monument Renovation Technics uit Deinze, een serieuze klus. Het resultaat mag gezien worden.

Fotoreeks boven: De engeltjes, die in slechte staat waren, werden gerestaureerd en vervolgens verankerd door middel van een pin.

Uiterst Rechts: Het houten kruis werd vernieuwd. Het ijzeren geraamte werd gerecupereerd.

Rechts: Tekening van de doorsnede van de draagconstructie

2. Restauratie van de Madonna op de hoek Keizerstraat/Prinsesstraat

Dit oude beeld verdient al onze aandacht. Het is toegeschreven aan Walter Pompe en dateert van vòòr 1730. Het beeld zelf is in terracotta gemaakt, wat het fragiel maakt, en de engelen zijn uit hout vervaardigd.

Na een gedeeltelijke restauratie in 2009 vertoonde het terug tekenen van slijtage van

de verf en was er schade aan de baldakijn. Er werd besloten een dossier in te dienen bij Erfgoed Vlaanderen dat met succes goedgekeurd werd. Zo kan 70% van de kosten (zonder BTW) worden gerecupereerd.

In april 2023 startte Geneviève Hardy

de restauratiewerken. Zij voorzag het Mariabeeld van een nieuwe beschermingslaag. De engeltjes werden afgenomen. In haar atelier vulde ze de spleten en barstjes op en werkte ze vervolgens af met een beschermingslaag. Deze engeltjes zullen in de komende jaren extra aandacht krijgen en regelmatig aangepakt worden. Verder werd een ontbrekende draperie opnieuw in klei geboetseerd en gemouleerd in polyester met glasvezelwapening. In de bestaande zinken dakgoten werden 2 nieuwe dakgoten, eveneens in zink, aangebracht. Ze zijn 25 cm langer zodat de afloop van het regenwater verder buiten de beeldengroep komt te liggen, wat een betere bescherming van het beeld zal bieden.

Gerestaureerde Madonna op de hoek Keizerstraat/ Prinsesstraat met rode baldakijn en blauwe wereldbol

Op onze website is te lezen dat het beeld oorspronkelijk aan de overkant, tegen de gevel van de toenmalige broodjeskapel, stond. Deze broodjeskapel, alias Sint-Jacobskapel, is een begrip in Antwerpen en heeft een lange geschiedenis. In het begin van de XVIIIe eeuw herbergde ze pelgrims die naar Compostella gingen of er van weerkeerden. We zijn namelijk niet ver van de Sint Jacobskerk. De kapel werd beurtelings bestuurd door de Heilige Geestkamer en de Armenkamer. Eind XVIIIe eeuw werd er een zondagse school of catechismus voor bejaarde armen georganiseerd. Zij kregen voor hun aanwezigheid en ijver een stuiversbroodje. Vandaar waarschijnlijk de naam broodjeskapel. En het verhaal gaat nog verder. In een aanpalend huis hielden twee “kwezels” kinderschool. Vanaf 1819 werd het, op initiatief van

Zicht op de broodjeskapel met het Mariabeeld op de hoek

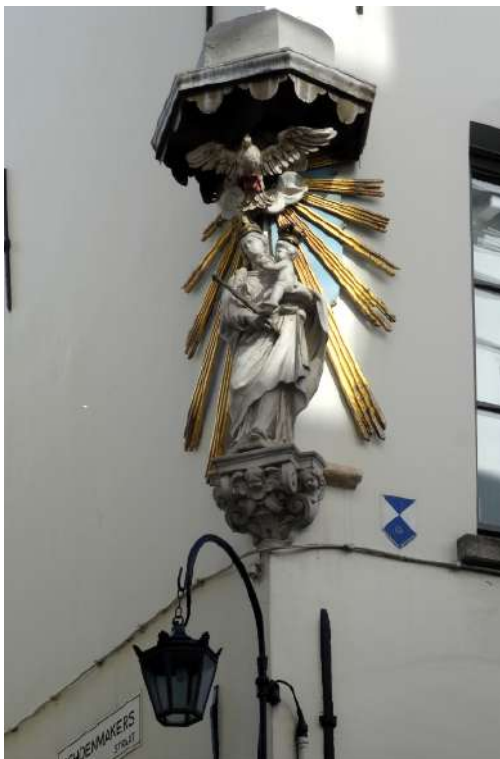

burgemeester Van Ertborn, een heuse stadsschool voor jongens en vanaf 1847 de stadsschool voor meisjes. Zo werd het de eerste stadsschool in Antwerpen. In 1891 werd de kapel gesloopt en kwam het beeld aan de gevel aan de overkant terecht.

3. Herstelling lantaarn van de Madonna Schoenmakersstraat/Oude Beurs

Op de hoek van de Oude Beurs en Schoenmakersstraat hangt een prachtige Madonna met Kindje Jezus op de linkerarm en de duif van Gods Geest, in een grote stralenkrans, boven haar hoofd. Ze staat op een console met drie kleine engelenhoofden en wordt beschermd door een veelhoekig, sober baldakijn. De sierlijke lantaarn, die het beeld vervulde, was afgebroken. In het najaar werd ze hersteld. Nu brandt de lamp weer.

Oorspronkelijk zou hier een Mariabeeld van de hand van Walter Pompe hebben gestaan, het werd tijdens het Frans bewind weggehaald en teruggeplaatst in 1814, maar daarna waarschijnlijk vervangen door een beeld van de hand van de gebr Kockerols die we recent reeds vermeld hebben als de auteurs van het beeld dat zich nu in WZC Mayerhof bevindt. Het zou dan van einde 19e eeuw dateren. Tijdens een restauratie in 2005 kon geen signatuur gevonden worden, dus voorzichtigheid bij het "toeschrijven aan" is aan de orde. Maar genieten op deze pittoreske plaats met zicht op een andere madonna, OLV van de Tromp aan de Torfbrug kunnen we des te meer.

Herstelde lantaarn bij de Madonna op de hoek Schoenmakersstraat/Oude Beurs

4. Herstelling Kapel Beukenlaan

Tijdens de snoeibeurt viel op dat de dakrand volledig versleten was. Dirk Dewitte herstelde die dakrand en zorgde ervoor dat de pannen mooi aansloten. Zo kan het dak er weer voor een tijdje tegen. Ook binnen houden we een oogje in het zeil (lees het interview met Ria Bollen op blz 24). Zo werden de losgekomen dankplaatjes met

siliconen terug tegen de muur bevestigd en werd het houten paneeltje op dezelfde wijze bevestigd. De travertijn-plaatjes zonder tekst werden weggelegd en bewaard. Dank aan onze leden Hugo en Rudi voor deze mooie afwerking en aan Ria en Dhr Devaux voor hun dagelijkse aanwezigheid. Vele bezoekers komen hier hun gebeden aan Maria toevertrouwen. Wij doen ons best om een aangename sfeer te scheppen.

Herstellingen van de kapel in de Beukenlaan in Wilrijk

5. Herstelling Monogrammen van de Madonna van de Melkmarkt

Het beeld aan de Melkmarkt vroeg om een interventie als gevolg van vandalisme. In het voorjaar van 2022 stelden we vast dat het monogram van de luifel verdwenen was.

Nieuw monogram voor de Madonna op de Melkmarkt

Madonna op de Melkmarkt, van de hand van Alexander Van Papenhoven (1668-1759)

Ook het deksel van de lantaarn met eveneens een monogram was gestolen. Om kortsluiting te vermijden werd het deksel van de lantaarn onmiddellijk vervangen. In oktober voegde David Natidze nieuwe monogrammen toe. Zo kunnen wij weer genieten van de Madonna zoals zij in 2008 gerestaureerd werd.

Als u dit beeld van dichtbij bekijkt zal het liefdevolle opschrift opvallen. Het getuigt van de diepe aanhankelijkheid die mensen kunnen hebben jegens deze vrouw: 'GY SYT SCHOON ENDE SIERLYCK / Letterwissel / O SY SCYNT HIER GELYCK DE SON'.

6. Herbestemming van twee beeldengroepen in Sint-Joris

Restauratrice Noortje Cools, die werkzaam is aan de Academie van Antwerpen, liet ons tijdens de Coronacrisis weten dat haar atelier ging verhuizen, wat betekende dat het huidige lokaal ontruimd moest worden. Daar werden echter nog twee historische beeldengroepen bewaard. Deze werden, onder de hoede van de vorige directrice Carolien van der Star, gerestaureerd.

Hierna bespreken we één van de twee groepen, die thans een nieuwe locatie heeft gevonden. Het gaat om een terracotta beeldengroep van Maria met Kind dat afkomstig is van de Keistraat 14, waar het in 1965 omwille van een nieuwbouwproject weggehaald werd. Het werd jarenlang in een magazijn van de stad Antwerpen bewaard.

De beeldengroep in terracotta werd dan wel bewaard, maar niet ongeschonden. Bij Maria ontbrak een hand, die gelukkig apart weergevonden werd. De kinderfiguur bestond uit een hoop troosteloze brokstukken verzameld in een vuile kartonnen doos. Het was Carolien van der Star, docente van het atelier Conservatie/Restauratie Steen van de Hogeschool Antwerpen (Campus Academie - toenmalige benaming), die door alles heen een 'interessante' sculptuur ontdekte en zo de aansporing gaf tot restauratie in haar atelier.

Na gedeeltelijke vrijlegging – er werden zowat 89 monochrome verflagen geteld – bleek de enorme kwaliteit van beide sculpturen. Opmerkelijk was dat de eerste paar verflagen (d.i. de oudste) bij de beelden verschilden, maar dat de volgende verflagen met elkaar bleken samen te lopen. De beelden werden dus apart gemaakt, maar reeds vroeg samengebracht.

Vermoedelijk gaat het om een 18de-eeuws Antwerps werk, waarvan de maker (of makers?) onbekend zijn. Een signatuur kon niet worden gevonden bij volledige vrijlegging van de kindersculptuur en ook niet bij de definitieve vrijlegging van het grote beeld. De voetplaat onderaan is sterk beschadigd.

Wie zou de beeldhouwer kunnen zijn?

Er zijn toch een aantal aanwijzingen en vergelijkingen mogelijk die wijzen in de richting van Walter Pompe (1703 -1777). Het lindehouten beeld van de Heilige Familie hieronder bevindt zich in de Sint Martinus kerk in Kontich en is gesigeneerd POMPE fe 1730. De gelijkenis is treffend voor het Kind Jezus dat bijna dezelfde armbewegingen uitvoert. Een ander beeld van de hand van W. Pompe (terracotta) toont onze Lieve Vrouw met een lang kleed met barokke plooiën dat sterke gelijkenissen toont met het kleed van onze Madonna met Kind Jezus. We mogen derhalve op zijn minst schrijven "Toegeschreven aan W. Pompe" en het beeld dateren in de eerste helft van de 18e eeuw.

Na jaren restauratiewerk in 2018, met inmiddels een hergroepering van de studierichting als onderdeel van de Universiteit Antwerpen, is, in 2023, een herbestemming gevonden voor het beeldhouwwerk. Bij aankomst van het beeld in Sint-Joris bleek de rechterhand van Maria opnieuw afgebroken te zijn. Gelukkig boetseerde David Natidze een nieuwe hand. Het beeld prijkt nu in de gang die de Kerk van Sint-Joris met de Schermersstraat verbindt.

Eind mei, juist op de valreep voor het verschijnen van de deze nieuwsbrief, kregen we het bericht dat David Natidze ook het tweede beeld van Onze Lieve met Jezus op een Lam gerestaureerd heeft. Het beeld werd ondertussen tegen de gevel van het pand links van het hoofdportaal van de Sint-Joriskerk aan het Mechelseplein terecht.

We zijn ons lid Michel Smets zeer dankbaar dat hij die twee herbestemmingen van historische beelden heeft kunnen tot stand brengen. Tesaamen met het project WZC Mayerhof waar eveneens een historisch beeld van de gebr Kockerols werd herplaatst na jarenlang in magazijnen vertoefd te hebben (zie onze vorige Nieuwsbrief), hebben drie beelden een nieuwe thuis gevonden en dit hopelijk voor nog een lange tijd.

Links: Het gerestaureerde beeld van O.L. Vrouw met Kind op het Lam

Boven: David Natidze aan het werk

Overzicht geplande werken

Het is altijd ietwat moeilijk om geplande restauraties aan te kondigen, want het kan een tijdje duren vooraleer alle voorbereidingen afgerond zijn, zoals vergunningen en eventuele subsidies aanvragen en verkrijgen, afspraken met de eigenaars maken, beschikbaarheid van de restaurateurs. Er zijn heel wat dossiers die we niet liever dan zo snel mogelijk zouden starten gezien de slechte staat van het beeld, maar dat is helaas niet altijd mogelijk.

1. Sint-Rochus op de hoek van de Hoornstraat en de Lansstraat

Hier kunnen we met zekerheid stellen dat het beeld tegen de herfst van dit jaar terug in volle glorie te bewonderen zal zijn. We hebben voor dit beeld recht op 60 % subsidies en de toelating is in orde. Verder zijn de afspraken met de eigenaar gemaakt en heeft restauratrice Geneviève Hardy de restauratie voor augustus ingepland.

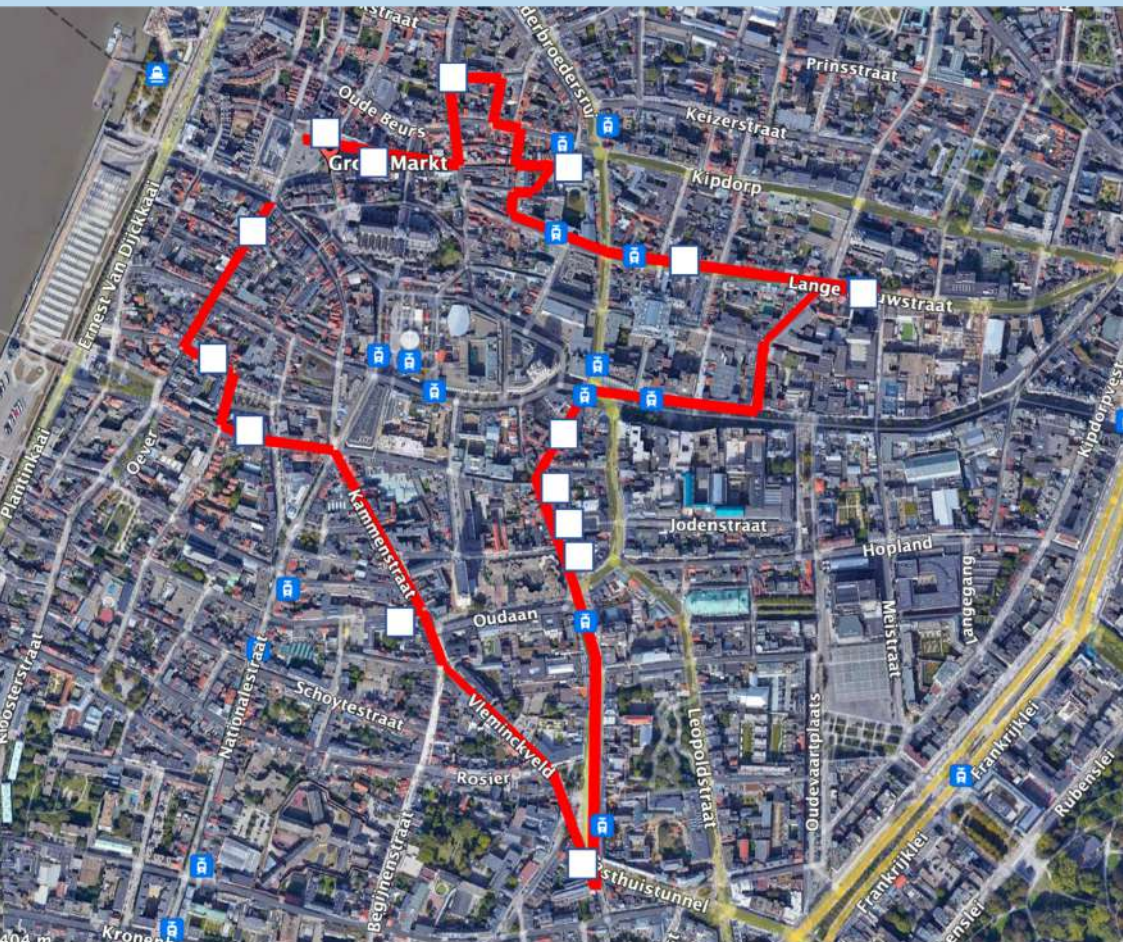

WANDELZOEKTOCHT

In het kader van Erfgoeddag 2023 met als thema 'Beestig' organiseerde VZW Voor Kruis en Beeld een wandelzoektocht om op zoek te gaan naar de dieren die onze Antwerpse gevelbeelden vergezellen. Wens je deze zoektocht ook eens te doen? Volg dan de instructies op de gekleurde bladzijden. Ideaal voor een uitstapje met de kinderen en kleinkinderen. Wij wensen je veel plezier.

Hoe werkt het?

Hieronder vind je foto's van 15 beelden. Als je de wandeling, die op de plattegrond uitgetekend is, volgt, dan kom je die beelden tegen. Noteer het overeenstemmende nummer in het juiste vakje op de plattegrond. Beantwoord ook telkens de vraag die over het beeld gesteld wordt. Noteer dit antwoord in het daarvoor aangegeven vakje. Heb je alle beelden gevonden en de vragen beantwoord? Stuur dan de plattegrond met de nummers van de beelden en het antwoordformulier naar info@vkenb.be en dan geven wij je graag de juiste antwoorden.

1

Als je op bedevaart gaat naar Sint-Jacob van Compostella draag je best een wandelstok en een kalebas. Maar het symbool bij uitstek van de pelgrims is de Sint-Jacobsschelp. Wat is de oorsprong van dit symbool zeker niet? Omcirkel het juiste antwoord.

- A. Pelgrims brachten het als exotisch aandenken mee op terugreis en als bewijs dat ze de tocht hadden volbracht.
- B. De Heilige Jacob de Meerdere at graag Sint-Jacobsvruchten
- C. Een vrome ridder, die met de verdrinkingsdood bedreigd werd, riep de hulp van Sint-Jacob in en spoelde terug levend aan op het strand bedekt met Sint-Jacobsschelpen.

2

Niet eenvoudig om de juiste dieren te herkennen, maar een aanbedding der wijzen vind je niet overal aan een gevel. Een paard had hier ook kunnen staan want de eigenaar van de twee panden stierf na een val van zijn paard in 1901 op 43-jarige leeftijd. Zijn collectie is te bezichtigen in een van de mooiste kleinschalige musea ter wereld. In welke gemeente heeft de moeder van de overleden verzamelaar rusthuizen voor haar personeel laten bouwen? Omcirkel het juiste antwoord.

- A: Edegem   B: Antwerpen   C: Mortsel

3

Naast het bas-reliëf van Sint-Joris op het paard worden heiligen afgebeeld. Welke van de drie volgende missionarissen hebben we in Antwerpen niet gezien en is dus niet afgebeeld? Omcirkel het juiste antwoord.

- A. Amandus
- B. Eligius
- C. Lambertus

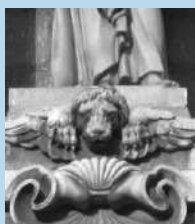
4

Deze evangelist staat hier opnieuw met zijn attributen maar deze keer is de adelaar klaar om uit te vliegen. In een straat met die naam is dat normaal. Welk ander dier is nog aanwezig op deze makelaar?

Antwoord:

5

Waarom heeft deze evangelist een leeuw als symbool? Omcirkel het juist antwoord.

- A. Hij werd voor de leeuwen gegooid als foltering.
- B. Hij was sterk als een leeuw.
- C. Hij schreef over Jezus in de woestijn en daar waren leeuwen.

6

Jagers komen samen in Saint-Hubert om vooral op herten te jagen. Sint-Hubertus is een heilige uit onze contreien, die het licht zag tijdens een jacht. Wat droeg het hert tussen zijn gewei om Sint-Hubertus te overtuigen om het wereldse genoegens te ruilen voor een vroom leven? Omcirkel het juiste antwoord.

- A. Een hart   B. Een kruis   C. Een zwaard

7

Zet uw schapjes op het droge. Bij de Heer ben je goed. Hij is de goede herder. Zeker als de Heilige geest waakt. De afstammelingen van een bekende urbanist uit de 16e eeuw hebben sterk bijgedragen tot de ontwikkeling van dit speciale tehuis. Wat is zijn naam?

Antwoord:

8

In deze straat was een belangrijk liefdadigheidsinstelling gevestigd. De vogel en wat hij symboliseert voor de Christenen zal u op het spoor zetten. De duif is bij uitstek ook het symbool van de vrede. Om het plaatje volledig te maken ontbreekt iets aan dit bas-reliëf. Wat? Omcirkel het juiste antwoord.

- A. een worm   B. een olijftak   C. een graanhalm

9

Waarom vinden we op vele Mariabeelden boven haar hoofd een duif? Omcirkel het juiste antwoord.

- A. Maria is moeder van de Vrede
B. Haar kind Jezus werd verwekt van de Heilige Geest
C. De duif symboliseert het gezond

10

Deze apostel, favoriet van Jezus heeft een evangelie geschreven. Hier staat hij afgebeeld op een makelaar met zijn attributen, een arend en een boek. De fameuze buitenburgemeester van Antwerpen, Philips van Marnix van St Aldegonde, woonde er een tijdje. Ken je de huidige naam?

Antwoord:

11

Bekijk goed hoe St Joris de draak, die van beneden naar boven klautert, met zijn lans doorsteekt. Wie is de beeldhouwer van dit mooie bronzen beeld? Omcirkel het juiste antwoord.

- A. Josué Dupont
- B. Jef Lambeau
- C. Willem Geefs

12

Zet bij elk van de onderstaande symbolen de naam van de Evangelist (Mattheus, Marcus, Johannes, Lucas) die erbij hoort.

- Stier:
Arend:
Leeuw:
Engel:

13

Deze orde van de Antonieten stond bekend als verzorgers van mensen én vee met pest en andere besmettelijke ziekten, maar waarom wordt de heilige afgebeeld met een varkentje? Omcirkel het juiste antwoord.

- A: De orde genas vee waaronder varkens.
- B: De orde mocht hun vee vrij laten rondlopen in de straten.
- C: De boeren gaven de broeders biggetjes als dank voor de genezing van hun vee

14

Hoeveel slangen er samen met Maria afgebeeld worden in Antwerpen is moeilijk te zeggen maar het zijn er veel. Wat stelt de slang voor de Christenen voor?

- A. De erfzonde
- B. List en versta

15

Steenhouwersvest: gevelsteen: Terugkeer uit Egypte. Deze gevelsteen zit wel goed verborgen onder een gaanderij. Wat wordt uitgebeeld?

Antwoord:

2. Begijnenstraat 65 – 67

Dit kwetsbare beeld in terracotta is dringend aan herstelling toe. We slagen er maar niet in de eigenaar te overtuigen actie te ondernemen en te beslissen over de aanpak. Het pand staat nu te koop. Hopelijk brengt dit een oplossing.

Weinig beelden geven een zo innige relatie van moeder en kind weer. Ze kijken mekaar in de ogen en Jezus streelt Maria's wang.

3. Lombardenvest 12

Dit beeld zal kortelings door RORA (Rossen Raymakers) gereinigd worden als test voor alle andere natuurstenen beelden die zeer vervuild zijn. Probleem bij natuurstenen beelden is dat het vuil zich incrusteert en moeilijk te verwijderen is.

4. Sint-Rochus op de hoek van de Kloosterstraat 159, Willem Lepelstraat

---

Hier stellen zich twee problemen. Enerzijds overwoekert de klimop het beeld en anderzijds heeft het beeld zelf een goed onderhoud nodig. De nodige contacten zijn gelegd en hopelijk vinden we snel een overeenkomst met de eigenaar en uitbater van de horecazaak, die er gevestigd is. ↓

5. Napoleonkaai 1

De eigenaar heeft zelf het dossier in handen genomen en heeft een beeld gevonden dat op de console (die nu leeg staat) zou passen. We hopen snel op witte rook, want op deze locatie, in de directe omgeving van het MAS, komen veel wandelaars voorbij. ↓

6. Madonna op de hoek van de Lange Sint-Annastraat en de Ossenmarkt

---

Ondanks recente ingrepen, zoals het herplaatsen van twee schubben aan de luifel, dient zich hier toch een grondigere aanpak aan. De luifel is in zo'n slechte staat dat hij niet langer meer zijn taak vervult om het bevallige beeld van Maria met haar Kind te beschermen. Dit beeld komt in aanmerking voor subsidiëring. →

O.-L.-Vrouw “Stoel der Wijsheid”

Door Jos Dobbeleer

Antwerpse processiemadonna nr 9

De parochiekerk, toegewijd aan de H. Geest, is een neo-romaanse kruisbasiliek. Ze werd gebouwd naar ontwerp van J. Evrard en is gelegen aan de Mechelsesteenweg nr 133. Het is een zeer drukke straat waar men gejaagd door rijdt of gaat en men weinig belangstelling heeft voor het kerkgebouw. Veel mensen geven toe dat ze al wel eens gehoord hebben van deze kerk maar er, op een paar uitzonderingen na, nauwelijks binnen zijn geweest. Het is nochtans de moeite waard ze te bezoeken .

Wij gaan er op zoek naar onze 9de Antwerpse processiemadonna. Zoek niet naar een houten beeld, overdadig gekleed in Spaanse trant. Deze Lieve Vrouw is een ongewoon fraai en kostbaar Mariabeeld. Ze draagt de naam “Stoel der Wijsheid”. Ze is sober gekleed. Slechts een kanten mantel, maar dan wel een heel mooie, siert het beeld dat volledig van ... zilver is.

Als we de kerk binnengaan zien we O.-L.-Vrouw onmiddellijk staan, achteraan tegen de rechter zijmuur. (zie foto onder). Maar hoe kwam dit mooie beeld hier?

In vergelijking met de andere processiemadonna's is dit beeld nog jong. Dit kan ook niet anders gezien de inwijding van de kerk die dateert van 1931. E.H. Van Turnhout, pastoor van deze nieuwe kerk, wou in zijn parochie, zoals dat in de meeste Antwerpse parochies traditie was, een processie laten doorgaan. Maar hiervoor had hij kerksieraden en vooral een O.-L.-Vrouw beeld nodig. Hij vond een mecenas in de persoon van Mevrouw De Vries, die niet alleen aanbood het beeld te bekostigen maar bovendien in het bezit was van een prachtig diadeem dat op het hoofd van Maria zou kunnen gezet worden.

Arthur Dupon, een parochiaan, leraar aan de Antwerpse Academie van Schone Kunsten, ontwierp een beeld van een rechtstaande O.-L.-Vrouw, gekleed met statiemantel, een "Maria, Koningin van de wereld". Het geheel zou 70.000 fr. kosten. Mevrouw De Vries gaf haar akkoord, maar werd kort daarop ernstig ziek en overleed nog in hetzelfde jaar (1937). De erfgenamen gaven aan de zaak geen verder gevolg. Het diadeem, in het testament vermeld, bleef echter eigendom van de kerk. Het verhaal hoe men uiteindelijk aan een processiebeeld kwam is spannend en leest als een trein. Het staat in één van de boeken van het kerkarchief van de parochie. Wij kregen de tekst en iedereen kan mee lezen.

De zaak bleef enkele jaren rusten tot in volle oorlog -1942- het plan om na de oorlog een processie te organiseren vaste vorm aannam. Maar om na de oorlog te kunnen starten, diende nu de voorbereidingen te beginnen! Toestemming werd gevraagd aan het aartsbisdom dat bij monde van Mgr. Van Cauwenbergh toestemming gaf, wel stipulerend dat, gezien de moeilijke tijden, niet mocht worden overgegaan tot een publieke geldinzameling.

Voor dit beeld was er dus wel een diadeem maar geen geld. Gelukkig kwam Juffrouw E. Gevaert te hulp. Zij zou het vervaardigen van het beeld bekostigen. Maar welk beeld? Een traditionele Spaanse madonna met wijde mantel of een modern beeld? Er werd geopteerd voor het tweede. Pastoor Van Turnhout ging te rade bij de firma Devroye in Brussel die al de monstrans en ook de twee lichtkronen in het koor had geleverd. Nu stond daar in het atelier een klein zilveren O.-L.-Vrouw beeldje, kopie van een kunstwerk uit de Renaissance.

"Ja", zei de heer Devroye, "wie zal mij ooit eens de gelegenheid geven een groot origineel beeld van dit model te ontwerpen?" En onmiddellijk zag de ijverige parochieherder het droombeeld van een grote zilveren "Sedes Sapientiae" ("Stoel der Wijsheid") voor zijn kerk voor zich. (zie foto links)

Doch hoe zou hij aan het zilver geraken? Volgens Devroye zouden er ca 25 kg nodig zijn. Er viel niet te denken aan het kopen van zilver. Op 1 maart 1942 stelde de pastoor aan de kerkraad voor om de bestaande plannen aan de parochianen mee te delen en ze te verzoeken het nodige zilver bijeen te brengen via giften. Gedacht werd vooral aan oude zilveren voorwerpen die niet meer gebruikt werden. Maar ook goud en edelstenen voor de kroon waren welkom, "want O.-L.-Vrouw welgevallig" Op zondag 15 maart preekte de pastoor in alle missen en deed bovenvermeld verzoek. Iedereen wachtte met spanning op het resultaat.

Veertien dagen later waren meer dan 500 giften binnen. Wie zijn naam opgaf, staat vermeld in een gulden boek dat in het archief van de kerk wordt bewaard. Na nauwkeurig onderzoek telde men 80 kg zilver, 1,5 kg goud en meer dan 700 edelstenen. Iedereen gaf, rijk en arm, oud en jong - meestal oude, versleten voorwerpen, maar van echt zilver! Een half uur na de eerste H.-Mis waarin de oproep geschiedde, lag er op de pastorie al een gouden uurwerk van een eenvoudige dienstmeid. Een man kwam een dasspeld met een grote briljant afgeven. Hij was ze tweemaal in de kerk verloren en had ze telkens teruggekregen. Nu offerde hij ze voorgoed aan O.-L.-Vrouw. Een oude dame schonk een aanzienlijk familiejuweel met 9 briljanten en een rijk halssnoer met amethisten als aandenken aan haar echtgenoot. Iemand bracht 20 kg zilver, een ander 7 kg én een sigarenkist vol zilveren vijffrankstukken die hij in 1914-18 onder de grond verborgen had.

Zo bevond de kerkraad zich plots in het bezit van een kostbare schat. Eenparig werd besloten onmiddellijk over te gaan tot het vervaardigen van alle benodigdheden voor de processie, want men wist wel dat na de oorlog alles veel duurder zou worden.

Het begon echter met een donderslag aan heldere hemel. Midden mei werd pastoor Van Turnhout bij Kardinaal Van Roey geroepen om uitleg te geven. Van dit gesprek is uiteraard geen geschreven versie bewaard, maar men is wel in het bezit van een reactie van de kerkraad, ondertekend door voorzitter C. Swolfs en alle leden. De heren verklaren zich "zeer ontroerd" en onderstrepen dat het initiatief van de parochieherder hun volledige instemming had. Ze beklemtonen dat geen geld werd gevraagd, maar enkel oude, in onbruik geraakte zilveren voorwerpen. Alle giften werden geschonken onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat het geschonkene zou dienen voor de processie. "Kunnen wij deze piëteitsinzichten te niet doen?" vragen de kerkmeesters, die dan praktisch worden door op te merken dat de voorwerpen niet meer teruggegeven kunnen worden, daar de meeste al in de smeltoven terechtgekomen zijn. De voorzitter merkt terloops op dat de kerk ook veel doet voor de noodlijdenden en om de pil te vergulden schenkt hij 50.000 fr aan Zijne Eminentie en voegt er de belofte aan toe een jaarlijkse collecte te laten doorgaan ten bate van een arme parochie.

Zijne Eminentie antwoordde op 30 mei: "Ik trek de godvruchtige inzichten van de actie niet in twijfel, maar kan de daad zelf, in deze moeilijke tijden, niet loven. Ik hoop dat zulke luxe-uitgaven niet meer zullen voorkomen." Het is echter te laat, zo geeft hij toe, laat de zaak nu maar doorgaan. Waarna hij C. Swolfs bedankt voor de milde gift en de parochie op de Luchtbal aanbeveelt voor steun.

Intussen had de firma Devroye van de Duitse 'Werbestelle' de toelating bekomen om goud en edelstenen te verwerken tot een kroon en het zilver tot beeld. De maquette van het beeld oogstte bijval: het zou een zittende Sedes Sapientiae worden van 1,45 m hoog en 90 cm breed in gedreven zilver. De kroon zou een uitzonderlijk juweel worden, waarin 800 g goud, ca 800 briljanten, 300 diamanten en 250 parels moesten worden verwerkt. De kleurstenen zouden een plaats krijgen in het beeld zelf. Nadat een zorgvuldige inventaris was opgemaakt, werd de schat toevertrouwd aan de heer Devroye, die er zich schriftelijk borg voor stelde.

Het werk werd onmiddellijk aangevat, maar kreeg met ernstige vertragingen af te rekenen omdat vele arbeiders van het bedrijf verplicht tewerkgesteld werden in Duitsland. In de loop van 1943 begon de Engelse luchtmacht met systematische

bombardementen op verkeersknooppunten en fabrieken. Nu lag de werkplaats van Devroye nabij het goederenstation van Etterbeek en juist naast de spoorlijn Brussel-Namen. Op een goede dag ging dan ook de 400 m² glas van zijn werkplaats aan diggelen. De herstelling duurde weken. En dan werd de druk van het gas onregelmatig en verminderde dag op dag, zodat het werk ten slotte helemaal stilviel.

Dit uitstel werd noodlottig. Op een avond begin 1944 vielen zeven gewapende mannen bij Devroye binnen. Zij dienden zich aan als leden van de Gestapo en toonden hun papieren die in orde leken, zeggend dat ze belast waren met een huiszoeking naar onrechtmatig goudbezit. Onder bedreiging dienden de brandkasten geopend en al het goud en de edelstenen werden "in beslag genomen". 's Anderendaags ging Devroye naar de hoofdzetel van de Gestapo in Brussel om zich te rechtvaardigen en zijn toelating om het goud te verwerken te tonen. De Gestapo bleek echter van de hele zaak niets af te weten en het werd spoedig duidelijk dat een sluwe bende gebruik had gemaakt van echte of vervalste papieren. De Gestapo verwees Devroye naar de Belgische politie die dan ook onmiddellijk verwittigd werd. De daders - o.a. een Duitse chauffeur en een collaborateur - werden nog vrijdagavond verklikt door een vrouw, maar om onduidelijke redenen wachtte de politie tot maandagavond om in te grijpen. De daders werden ingerekend, maar de schat was verdwenen. Zij werden tot 20 jaar hechtenis veroordeeld, maar weigerden hardnekkig te spreken. De juwelen werden nooit teruggevonden, ondanks opsporingen na de oorlog in Duitsland.

Eén juweel bleek dank zij een ongelofelijk toeval gespaard. De Heer Devroye had net voor de inval een halssnoer met uitzonderlijk mooie amethisten aan een vriend getoond en het dan tijdelijk in een kartonnen doosje op zijn bureau gelegd. De dieven hadden het halssnoer dan ook niet opgemerkt. Het is dit juweel dat de huidige kroon siert.

Men kan zich de ontsteltenis in de parochie van de H.-Geest voorstellen, toen de pastoor de jobstijding tijdens de zondagspreek moest meedelen. De Heer Devroye was er maandenlang ziek van, te meer daar hij borg stond voor het verlorene! De parochie dacht er echter niet aan het leven te breken van een man wie persoonlijk geen enkele schuld trof. Hij had getracht de schat te doen verzekeren, maar in oorlogsomstandigheden bleek zulks quasi onmogelijk en ondoelmatig.

De kroon kwam er toch. Kort na de ramp schonk een parochiaan immers een kleine reserve aan goud en later volgden nog enkele bijkomende giften in goud en juwelen. Devroye kon dus een gouden kroon met purperen amethisten vervaardigen en voegde er op eigen kosten nog een gewone, zilver vergulde kroon voor dagelijks gebruik aan toe.

Maar ook na de wapenstilstand verliep er nog een hele tijd alvorens de gasdruk normaal werd, zodat het beeld slechts klaar was in 1948. Het werd gewijd door Mgr. Tessens, deken van het kapittel van St. Rombouts, tijdens een Plechtig Lof op 8 september van dat jaar. Enkele weken later werd het rondgedragen tijdens de eerste uitgang van de processie. (zie foto rechts bovenaan op volgende bladzijde).

En nu je toch in de kerk van de H. Geest bent, krijg je er een bonus bovenop. Vooraleer je de kerk verlaat kijk dan achteraan rechts. Daar zie je de doopvont en op deze doopvont staat een tweede processiemadonna. Het is "O.-L.-Vrouw van Barmhartigheid". Dit beeld behoorde tot het erfgoed van de St.-Jozefkerk (aan het

stadspark) en is, nadat deze kerk werd overgedragen aan een andere geloofsgemeenschap, in het bezit gekomen van de kerk van de H. Geest en wordt maar al te graag aan de parochianen en bezoekers getoond.

Michel Smets, de huisfotograaf van “Voor Kruis en Beeld” herkende dit beeld wanneer hij de foto's voor dit artikel maakte. Hij woonde vroeger in de St.-Jozefparochie en zijn goed visueel geheugen twijfelde geen ogenblik. Dit beeld werd rond de eeuwwisseling (1800-1900) in de St-Jozefkerk geïntroduceerd. Het werd tijdens de meimaand en met half oogst telkens tentoongesteld en met bloemen en kaarsen versierd. Het werd steeds, bij gelegenheid van processies binnen en buiten de kerk, alsook buiten de parochie, meegedragen. Deze O.-L.-Vrouw is getooid met een blauwe mantel en daarover, zoals bij het ander processiebeeld hier in de kerk, een prachtige kanten sluier (zie foto rechts onderaan).

In haar rechter hand houdt zij een rijk versierde scepter en in haar linkerhand draagt zij het Kindje Jezus dat, op zijn beurt, de rijksappel (wereldbol + kruisje) aan de toeschouwers toont. Moeder en Kind dragen beiden een kroon en boven hun hoofd waakt de H. Geest, de parochie-heilige, over hen maar ook over de bezoekers van deze kerk.

In gesprek met Ria Bollen over de Kapel in de Beukenlaan te Wilrijk

door Peggy Verelst

In de Beukenlaan in Wilrijk, verscholen tussen huisnummer 24 en het hoekhuis 1A van de Dennenlaan, staat een bescheiden kapelletje. Sinds 1936 is het eigendom van VZW 'Voor Kruis en Beeld'. Dat brengt verantwoordelijkheden met zich mee, maar gelukkig is er Ria Bollen. Al 13 jaar ontfermt zij zich over de kapel. Paula Sörnsen en ikzelf spraken op 24 april met haar af om eens bij te praten.

Al vanaf het moment dat we het poortje aan de straatkant door lopen, steekt Ria van wal. *'De tuin tegen de straatkant doet het goed, maar onder de bomen is het wat triestiger. Ooit heeft een tuinaannemer het volledige tuintje onder handen genomen. Hij plantte toen een bodembedekker die het volgens hem zou overleven. Jammer genoeg heeft hij ongelijk gekregen. Eigenlijk groeit er niets, behalve wat onkruid. Wij, en dan bedoel ik Mr Devaux en ikzelf, werken niet in het tuintje. Maar Mr Devaux kan het niet laten op tijd en stond het onkruid te wieden. Ook borstelt hij altijd het weggetje naar de kapel en het brede voetpad.'*

Ik vraag wie Mr Devaux is. *'Dat is de man met wie ik samen de kapel onderhoud. Hij doet dit al meer dan 30 jaar. Ondertussen is hij 93 jaar, maar nog dagelijks komt hij langs', antwoordt Ria. 'Ikzelf ben 13 jaar geleden gestart. Ik zag Mr Devaux schoonmaken zonder water, want dat is er niet in de kapel. Vermits ik niet ver hiervandaan woon, bracht ik hem op een dag water. Sindsdien zorgen we samen voor het kapelletje.'*

Ondertussen begint het zachtjes te regenen en gaan we naar binnen. Moeder Maria, boven een altaar omringd met bloemen, verwelkomt ons. *'De verse bloemen zijn niet van mij, hoor.'* zegt Ria. *'Ze worden meegebracht door mensen die Onze-Lieve-Vrouw komen groeten. Ik verzorg ze en als ze verwelkt zijn, doet Mr Devaux of ikzelf ze weg.'* Dat wekt mijn nieuwsgierigheid. Wie zijn die mensen die Onze-Lieve-Vrouw komen groeten. *'Dat zijn alle soorten mensen',* verklaart Ria. *'Oud en jong. Soms zijn het mensen die komen bidden voor een zieke, studenten die een weesgegroetje komen doen tijdens hun examens of mensen die even een moment van rust zoeken tijdens de dag. Sommigen komen dagelijks, anderen passeren toevallig. Het zijn trouwens niet alleen Katholieken*

die hier komen. In de buurt wonen heel wat Indiërs. Ook zij houden halt bij het kapelletje, vouwen de handen en buigen. Dat is hun manier om respect te tonen. Ook Moslims komen langs. Vergeet niet dat ook in andere godsdiensten de Moeder-figuur belangrijk is.'

Een man komt het kapelletje binnen, brandt een kaarsje en groet Onze-Lieve-Vrouw. Wij geven hem de nodige stilte, hét moment om alles eens goed te bekijken. Als de man weer vertrekt, vraag ik hoe oud de kapel is. Paula kent de geschiedenis goed en vertelt dat het hier vroeger één groot park was dat behoorde bij het kasteel 'Den Brandt'. Daar woonde Emile della Faille met zijn vrouw. Tijdens een wandeling door het domein in 1890 overleed hij plotseling aan een hartaanval. Hij was slechts 54 jaar. Zijn erfgenamen verkochten in 1910 een groot gedeelte van het domein aan de stad Antwerpen, met uitzondering van het kasteel, dat ze in eigendom hielden.

De niet-verkochte gronden werden verkaveld en op de plaats waar Emile ooit stierf zou een kapel gebouwd worden. Die kwam er uiteindelijk in 1933. Nog datzelfde jaar wilde de eigenaar, Paul della Faille, de kapel afstaan aan de kerkfabriek van Sint-Bavo in Wilrijk. Gezien de kosten van het onderhoud wees de kerkraad deze schenking af. Twee jaar later, in 1936, kwam de kapel in handen van de vereniging 'Voor Kruis en Beeld'.

En zo was ook 'Voor Kruis en Beeld' verantwoordelijk voor het onderhoud, vul ik Paula aan. 'Jazeker', antwoordt ze. *'Vorig jaar hebben we de takken, die op het dak van de kapel hingen, laten snoeien. Toen ontdekten we dat deze een deel van het dak hadden beschadigd en dat moest natuurlijk ook hersteld worden. En de tuin, die gaan we ook nog een keer aanpakken.'*

Dat zijn inderdaad grote werken, merk ik op. Gelukkig kan Voor Kruis en Beeld rekenen op Ria Bollen voor de dagdagelijkse zorgen. 'Jazeker' zegt Ria. *'Zeker wanneer het regent zoals vandaag. Dan leg ik dweilen om te verhinderen dat mensen uitglijden. Ook zorg ik dat de opgebrande kaarsen opgeruimd worden. Er zijn altijd wel wat werkjes. En elke dag open en sluit ik de deuren van de kapel.'*

Dat was ooit anders, gaat Paula verder. *'Vroeger werd de kapel nooit gesloten. Mevr Lesseliers, de eigenaresse van het hoekhuis van de Dennenlaan, hield toen een oogje*

in het zeil. Al snel groeide bij haar het vermoeden dat een landloper de nacht in het kapelletje doorbracht. Uit medelijden installeerde zij een dik kussen en dekentje in de hoek van de kapel. De landloper kwam elke nacht weer en zo 'waakte' hij over het kapelletje. Maar plots bleef hij weg. Niet veel later werd het interieur van de kapel zwaar beschadigd. Vanaf dat moment werd besloten om de kapel 's nachts op slot te doen.'

Maar dat betekent dat je tweemaal per dag, elke dag van de week en dat het hele jaar rond naar de kapel komt, zeg ik tegen Ria. Ze knikt en ik vraag haar wanneer ze 's morgens de kapel opent. *'Als ik wakker ben',* lacht ze. *'In de week is dat om 8 uur, maar in het weekend kan het al eens later zijn. Er is een meneer die altijd vroeg komt en die heb ik verwittigd dat ik in het weekend al eens uitslaap. Hij wacht dan geduldig op de bank op de stoep tot ik er ben. Jammer genoeg heeft de stad deze bank verwijderd.'* Daarop repliceert Paula, *'Maar ik heb de stad Antwerpen gevraagd voor een nieuwe bank, hoor. Ik begrijp dat ze de vorige weggenomen heeft. Ze was tenslotte aan vervanging toe.'*

Ook ik hoop dat er snel een nieuwe bank komt. Gewoon omdat het bij een kapelletje hoort. En misschien wacht ik dan wel 's avonds tot die lieve Mevr Ria Bollen het kapelletje komt sluiten ... ergens tussen 5 uur en 9 uur, afhankelijk van het seizoen.

Kapelletjes in Vlaanderen

De devotie voor Maria kent geen grenzen en zeker Vlaanderen draagt haar nauw in het hart. Denken we maar aan de beklievende Vlaamse liederen die aan haar gewijd zijn. We willen dan ook breder kijken dan de stad Antwerpen en haar randgemeentes.

Vandaar een woordje over een project over “Kappelletjes in Vlaanderen” dat uitgaat van PARCUM, het door de Vlaamse overheid erkende museum en expertisecentrum voor religieuze kunst en cultuur. PARCUM draagt het idee uit dat religieus erfgoed een inspiratiebron en uitnodiging tot dialoog voor iedereen kan zijn. We weten allen dat veel van die kapelletjes aan Maria zijn gewijd.

Op het platform "Kappelletjes in Vlaanderen" kan iedereen kapellen inventariseren en inspiratie

vinden om tradities te behouden. Zo zorgen we samen voor het behoud van deze bijzondere monumentjes en de verhalen die erachter schuilen.

Er staan opvallend veel van “onze” Madonnabeelden in de Antwerpse binnenstad op de inventaris. Anderzijds ontbreekt onze kapel op de Beukenlaan, toch een belangrijk gebedsoord in de Zuidrand. We hebben het nodige gedaan om dit recht te zetten, misschien dat bij het verschijnen van deze Nieuwsbrief de kapel opgenomen is. Ga zeker eens een kijkje nemen op www.kapelletjes.be.

Er is ook een boek uitgegeven “Kapel gezocht” dat een uitnodiging is om stil te staan, te kijken en te bezinnen en tevens een uitnodiging om het inventarisatie-werk verder te zetten zodat veel mensen ervan kunnen genieten.

Wist je dat ....

1. drie feestkroontje overgedragen werden aan de kapel van O.-L.-V. Lof?

Tijdens de algemene vergadering van 4 december 2022 gaf Voor Kruis en Beeld vzw, vertegenwoordigd door kapellid Alain Cols, 3 feestkroontjes aan de kapel van Onze-Lieve-Vrouw Lof, vertegenwoordigd door de conservator Jan Engels, in bewaring.

Deze kroontjes werden bij feestelijkheden op heiligenbeelden in de stad geplaatst. Na het overlijden van de toenmalige bezitter kwamen ze terug in het bezit van Voor Kruis en Beeld.

Het eerste kroontje (links op de foto) werd gedragen door het kindje Jezus van de Madonna die op de hoek van de Lombardenstraat en de Lombardenvest stond. Het tweede kroontje (midden op de foto) stond op het hoofd van Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans op de hoek Zirkstraat en de Kleine Koraalberg. Beide beelden vonden een

herbestemming in respectievelijk de Markgravestraat en de Lange Doornikstraat. Van het derde beeldje kennen we de vroegere locatie niet.

Vermits Voor Kruis en Beeld niet beschikt over de ruimtes om deze, meestal zilveren, kroontjes te bewaren of tentoon te stellen, zijn wij zeer dankbaar dat de Kapel van Onze-Lieve-Vrouw Lof deze kroontjes een plaatsje willen geven in hun tentoonstellingsruimte wanneer deze terug ingericht zal zijn. Daar kunnen ze dan in hun schoonheid bewonderd worden.

2. de Gazettesteeg niet echt een steeg is?

Een steeg is een zeer smalle straat, maar dat geldt niet voor de Gazettesteeg. Deze steeg heeft immers nooit bestaan. Wel is het een prachtige trompe l'oeil, die door kunstschilders Jerome Maeckelbergh en Nico Parassiadis in 1979 op de houten garagepoort in de Rijke Beukelaerstraat 7 geschilderd werd.

Al snel kreeg ze de naam 'Gazettesteeg', omdat vroeger langs deze poort de grote papierrollen werden binnen gebracht voor de uitgeverij De Vlijt om er o.a. de Frut, de Gazet van Antwerpen, op te drukken. Voor het ontwerp inspireerde Jerome zich op elementen van authentieke, al dan niet verdwenen, steegjes in Antwerpen. Eén van zijn inspiratiebronnen was de Verlorenkoststeeg, vroeger de Sint-Annasteeg genaamd, zoals die weergegeven werd in de ets van Romain Malfried. Zo stond éénzelfde madonna in de Gazettesteeg en de Verlorenkoststeeg van weleer. Mocht je de Verlorenkoststeeg vandaag bezoeken, dan kan je wel enige verschillen ontdekken. Dat komt omdat de toenmalige madonna gestolen werd en door de huidige eigenaars van de Verlorenkoststeeg vervangen werd door een sterk gelijkende, maar toch niet identieke madonna.

De Gazettesteeg (Links) en Verlorenkoststeeg op de ets van Romain Malfried (Rechts)

3. de Madonna aan de Sint-Jacobsmarkt 38 in de Zwanengang stond?

De Zwanengang was een smal straatje met kleine huisjes, dat volledig omringd werd door de Sint-Jacobsmarkt, de Rozenstraat, de Paradijsstraat en de Kattenstraat. Het was een volkse steeg met stootkarren en arme mensen, "kantjesvolk" genoemd. Ze hadden geen elektriciteit, gas of water.

Het leven speelde zich af rond één enkele pomp én een mooi O.L.Vrouw-beeld, dat midden in de steeg in een vitrine stond te blinken (Foto's 1, 2). Tijdens feestelijkheden werd het beeld, dat dateert van vóór 1794, feestelijk versierd en rondgedragen in de steeg (Foto 3). In 1960 werd de Zwanengang gesloopt voor de aanleg van het Frans

Halsplein. Noodgedwongen moest de Madonna uitwijken naar de naburige gevel van het toenmalige RVT De Swane aan de Sint-Jacobsmarkt 38, thans eigendom van de scholengroep CKSA (Foto 4).

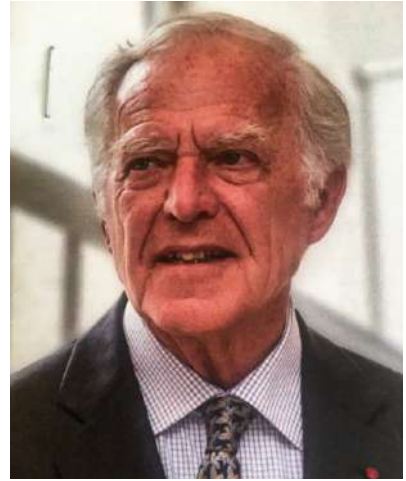

In Memoriam Baudouin Goeminne

Op 21 augustus 2022 meldden we het droevige nieuws dat één van onze eminente leden, Baudouin Goeminne, overleden was. Hij was een innemende persoonlijkheid, actief in tal van verenigingen en die tijdens zijn professionele loopbaan grote verantwoorde-lijkheden droeg.

Geboren in Aalter en met zijn typisch Oost-Vlaams accent zakte hij om professionele redenen af naar Antwerpen. Onmiddellijk omarmde hij Antwerpen en het was wederzijds. Liefde voor kunst en zorg voor de medemens gecombineerd met een diep geloof kenmerkten hem. Hij kon de mensen rondom zich begeistere(n) door zijn enthousiasme,

met inhoudelijke argumenten, een vleugje humor en veel respect voor andermans standpunt. Hij kon een ploeg motiveren. Hij was aandachtig, merkte alles op en wierp het op tafel. Hij kwam ook op voor nieuwe ideeën en was een begenadigd verteller. Ook in onze vereniging was Baudouin een actief en gewaardeerd lid.

Eén van zijn meest opzienbarende acties was zijn ijver om internationale bekendheid te verwerven voor de werking van onze vereniging door ons kandidaat te stellen voor de Europa Nostra Prijs en dat is ook gelukt. In 2001 werd een dossier ingediend naar aanleiding van de restauratie door Kim Raymakers van het Madonnabeeld op de hoek van de Pieter Van Hobokenstraat en de Prinsesstraat. Fier mocht Baudouin het ereteken in Stockholm gaan afhalen. Ware het niet dat de dag van de officiële uitreiking zijn lieve echtgenote Anne-Marie zwaar ziek gehospitaliseerd moest worden en Baudouin haar daar heeft bijgestaan. Dit ereteken hebben we nadien ontvangen, als eerbetoon aan onze volledige werking met religieuze gevelbeelden. Korte tijd voordien heeft Baudouin de bloemetjes buitengezet en wel door een project op te zetten om de Mariabeelden in de binnenstad met bloemen te sieren. Typisch voor de joviale en kleurrijke figuur die Baudouin was.

Wij laten om te eindigen Baudouin zelf aan het woord. Voor het beeld op de hoek van de Oude Beurs en de Schoenmakersstraat moest de herstelde duif met stralenkrans na restauratie teruggeplaatst worden. Ziehier het relaas dat Baudouin hiervan opstelde als plichtbewuste sector verantwoordelijke.

“Een paar weken geleden was het zover dat duif en stralenkrans, dankzij de tussenkomst van verschillende vrijwillige ‘specialisten’, konden teruggeplaatst worden. Wij hadden onze lange ladder – drie lengtes uiteen getrokken – op de scheve kasseien en tegen de schuine gevel geplaatst. Niet meer van de jongsten en ook niet zo heldhaftig, waren wij, met mooi herschilderde duif en schitterend vergulde stralenkrans in de hand, aan het overleggen wie nu op de ladder zou stappen en wie ze zou vasthouden. Een voorbijganger staat ons gade te slaan. "He, wat is hier aan het gebeuren, gaat ge onze madonna terug wat opfleuren? Moeten die duif en die stralenkrans naar boven? Geef maar hier, 'k zal ik dat wel doen. Ik ben dakwerker van beroep". Zo gezegd, zo gedaan, de man neemt ons materiaal ter hand, stapt zonder de minste aarzeling op de ladder, brengt het geheel naar boven en – met de twee handen vrij – fixeert alles zoals het hoort. "Dank u, zulke mannen hebben wij nodig!" "Oh, met veel genoeg, ik ben wel nen echten atheïst, maar voor zulke zaken moogt ge 's zaterdags altijd op mij beroep doen". Dit is natuurlijk niet in dovemans oren gevallen. Naam, adres en telefoon werden spoedig genoteerd.”

Wij zullen de vriendschap, de vreugdevolle aandacht, de bemoedigende woorden en zoveel andere geschenken die Baudouin ons gegeven heeft dankbaar bewaren en verder doorgeven.

Vrienden van de Antwerpse Madonna's

Brouwer, Antwerpen; Callens, Wilrijk; Cols, Hove; Coppens, Ekeren; Holtrust, Essen; Mol, Mortsel; Peeters, Antwerpen; Willems, Ekeren

Baeck, Wilrijk; Castelein-Claeys Bouuaert; Kontich; Cattrysse, Hamme; Claes-Delfaille, Hove; Collin, Antwerpen; Cooreman, Berchem; Corluy, Antwerpen; De Bleser, Antwerpen; De Bleser-Van den Eynden, Merksem; De Maeyer-Sebreghts, Antwerpen; De Meulder, Antwerpen; De Meulder, Berchem; De Mulder, Boechout; De Munck, Ekeren; De Proft, Aalst; De Schamphelaere, Edegem; Dewaele, Kapellen; Dewulf-De Boeck, Antwerpen; Dobbeleers, Antwerpen; du Bois de Vroylande, Beauvechain; Fierens-Ackermans, Antwerpen; Geysels, Boechout; Goeminne, 's Gravenwezel; Goevaerts-Baeyens, Zoersel; Guiette, Mortsel; Hertoghe-Castelein, 's Gravenwezel; Huysmans, Antwerpen; Installé, Brasschaat; Janssens, London; Judo, Rumst; Kiebooms, Boechout; Lamiroy-Foket, Mortsel; Landuyt-Matthijs, Ekeren; Langohr, Antwerpen; Leijsen, Borgerhout; Lippens-Dobbeleers, Antwerpen; Loos, Edegem; Marin, Antwerpen; Marijsse, Merksem; Meesters, Berchem; Norbert Ubarri, Torremolinos; Nys, Borsbeek; Ooms, Antwerpen; Pauwels-Denys, Retie; Peeters, Deurne; Peeters, Antwerpen; Pepermans, Berchem; Rijsheuvels, Wilrijk; Rombouts-Petri, Schoten; Rotty, Wilrijk; Saen-Nagels, Berchem; Smets, Antwerpen; Sörnsen, Merksem; Van Campenhout, Mechelen; Van de Werve-De Vorsselaer, Schilde; Van Den Hove D Ertsenryck, Zandhoven; Van der Elst, Merksem; Van Deun-Dewitte, Ekeren; Van Gestel, Berchem; Van Horenbeek, Mortsel; Van Houtte, Antwerpen; Van Lier-Winnepenninckx, Antwerpen; Van Rompaey, Schoten; Vandeplass, Schoten; Vandeplass, Antwerpen; Verelst-Willemen, Antwerpen; Vantriest-Contamine, Hove; Wagenaar, Wijnegem; Wellens, Antwerpen; Zaman, Antwerpen; Zusters, Antwerpen; Zwartzusters van Antwerpen, Berchem

Bekers, Borgerhout; Bergsma-Heylen, Borgerhout; Claesen, Wilrijk; Claeys, Antwerpen; Cornelis, Heist-Op-Den-Berg; Croenen, Borgerhout; De Munck, Antwerpen; De Prins, Antwerpen; della Faille de Leverghem, St Pieters-Woluwe; Gauwloos, Borgerhout; Huybrechts, Antwerpen; Kusters-Vanaken, Merksem; Leclair, Kapellen; Leman, Antwerpen; Luyten, Antwerpen; Manderyck, Antwerpen; Marijsse, Merksem; Merckx, Hove; Mertens, Antwerpen; Mommaers, Antwerpen; Mortelmans, Grobbendonk; Museur-Leman, Antwerpen; Myncke, Antwerpen; Nevelsteen, Hove; Pauwels-Denys, Retie; Penders, Brasschaat; Rombouts, Antwerpen; Rotty, Wilrijk; Rouchet-Dedroog, Merksem; Rubbens, Puurs-St Amands; Rulmonde, Antwerpen; Schots-De Keyser, Hove; Stassen, Antwerpen, Steenmeijer, Antwerpen, Terrenzio, Antwerpen; Van de Wiele, Antwerpen; Van der Elst, Merksem; Van Herck, Mortsel; Van Hissenhoven, Hove; Van Hooydonck-Pauwels, Brasschaat; Van Laer, Lokeren; Van Meerbeek, Antwerpen; Van Rijsbergen, Antwerpen; Van Wezel, Harderwijk; Vandeplass, Antwerpen, Vanderhoeght, Antwerpen; Vanoystaeyen, Vremde; Vanoystaeyen-Geerincx, Boechout; Verbeek-Heyselberghs, Hove; Vermeulen, Kontich; Vlegghels, Antwerpen; Wellens, Antwerpen; Zaman, Antwerpen

